

Οι Φαναριώτες στις παραμονές του 1821 κατά τη μαρτυρία ενός γραμματικού τους

Του Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη

«Σε βασμιώτατε Πάτερ (Ούγκροδλαχίας Ίγνάτιε), έως τώρα σάς έγραφα ως γραμματεὺς μυστικός του ήγεμόνος της Βλαχίας» τώρα δέ σάς γράφω ως Έλληνα αφιερωμένος εις την πατρίδα μου, την δυστυχή Ελλάδα. Αυτή ή δευτέρα σχέση μου είναι ή πρώτη και αρχαιότερα και πρεσβύτερα και ιερωτέρα πάσαν άλλην σχέση μου, ως προς αυτήν, χρεωστώ να την καταφρονήσω. Πρώτον είμαι Γραικός, και δεύτερον είμαι άνθρωπος του Αύθεντου της Βλαχίας ως γνήσιον λοιπόν γέννημα ελληνικής ώδινας, εξομολογούμαι προς άνδρα ελληνικώτατον τά έξης:

Είδατε πόσα γράφει ο Αύθεντης (Αλέξανδρος Σούτσος), και καταλάβετε τάς έννοιαις του μή ληθμονήσετε όμως ποτέ ότι είναι Φαναριώτης. Όμολογώ ότι έχει πολλήν διαφοράν ως προς τους λοιπούς, και προπάντων έχει μεγίστην φιλοτιμίαν πλην έγεννήθη, και ανετράφη και έγήρασαν εις τό Φανάρι. Οι τοιούτοι δέν κινούνται ύπέρ της πατρίδος, καθώς κινούμαι εγώ, καταφρονών τό ίδιον συμφέρον και πολλαχώς ρισκοκινδυνών άλλως πως φέρονται εις τά πράγματα, και ήμεις πρέπει να νομιζώμεν μέγα κέρδος, όταν δυνάμεθα να τους κινώμεν εις ώφελίμους πράξεις, συμβιβάζοντες με αυτάς τά προς αυτούς συμφέροντα. Έγώ δέν έπαυσα ούτε θέλω παύσει από τό να ύπαγορεύω τόν Αύθεντην να συμβιβάξη πάντοτε τό ίδιον συμφέρον με τό κοινόν.

Κατώρθωσα εις την καρδίαν του έως τώρα πολύ πράγμα, και έλπίζω εις τό έξης να κατορθώσω περισσότερον, αν λάβω την βοήθειάν σας. Είναι τωόντι πτωχός και εξηρημένος, και έχει δικαίον να ζητή πόρους χρηματισμού δέν πρέπει όμως να μείνωμεν εις την διάκρισίν του. Έάν ο Κόμης (Ι. Καποδίστριας) θελήση να τόν βοηθήσει εις τά ζητήματά του (και πρέπει να θελήσει) είναι χρεία να τόν προσδιορίσει ένταντώ να φροντίσει περί των ελληνικών σχολείων, και να συντελέσει εις την Έταιρείαν των Αθηνών, και να περιποιηθή εν γένει την παιδείαν της Ελλάδος: ήγουν αναλόγως με την συνδρομήν του ο Κόμης πρέπει να τόν υποχρεώσει εις ώφελίμα πράγματα και μάλιστα εις την Ελλάδα. Παραδείγματος χάριν, αν κατορθωθή διά συνδρομής του Κόμητος να λάβη ο Αύθεντης όσα ζητεί από τόν Καρα-

ντζάν πρέπει να τόν υποχρεώσει να δώσει εις την Έταιρείαν των Αθηνών όταν κρίνη εύλογον. Μη με αφήσετε μόνον, διά την αγάπην του Θεού: εγώ κατεφρόνησα τό ίδιον όφελος, δαπανών την δύναμίν μου όσον έχω έξ ευνοίας παρά τη ύψηλότητι του μόνον εις τά τοιαύτα κοινωφελή: ο τρόπος μου λοιπόν υπεχρέωσεν όλους τους ανθρώπους να καταφύγωσιν εις έμέ: τούτο με κάμνει εις όλην την αυθεντικήν Αύλην επίφθονον, και καθ' ήμέραν κινδυνεύω από την αυλικήν γνωστήν δολιότητα ή μόνη μου άσπίς είναι ή μετριότης και ή ταπεινώς: πλην πάντοτε κινδυνεύω λοιπόν συνδράμετε όσον δύνασθε, διά να κατορθώσωμεν μέγαλα πράγματα. Η φιλοτιμία του Αύθεντου με ύπόσχηται πολλά, όταν την διοικήσωμεν συμβιβάζοντες την με την φιλογενειάν μας: ο αυθέντης είναι μεγαλοκαρδίας: δέν τρομάζει εύκολα: έχει νούν να προιδή τά μέλλοντα ως παρόντα και όταν στοχασθή ότι τό κοινόν καλόν δέν είναι εναντίον εις τό συμφέρον του, τό αναδέχεται προθύμως, και γίνεται μεγαλοεργός. Έδώ λοιπόν ίσταται δη ή τέχνη: να τόν καταστήσωμεν ευεργετικόν εις την Πατρίδα, χωρίς να παραβλέπωμεν τό όφελος της οικογενείας του, τό όποιον πρέπει να μεταχειρίζομεθα ως δέλεαρ, διά να τόν παρακινήσωμεν. Ας μη ζητώμεν πάντοτε ανθρώπους ικανούς να καταφρονήσωσι τό ίδιον διά τό κοινόν, ως ο Κόμης Καποδίστριας και ο πρώην Ίεράρχης της Ούγκροδλαχίας: εις την παρουσαν κατάστασιν των ήθων της Ελλάδος είναι δυσκολώτατον να εύρεθώσι τοιούτοι πολλοί: είναι χρεία λοιπόν να οικονομώσωμεν εκείνους, οι όποιοι γίνονται κοινωφελείς, όταν ώφελώσιν τόν εαυτόν τους. Έν συντόμω διά την αγάπην της Πατρίδος, μη με αφήσετε μόνον εις τόν άγώνα τόν όποιον ανέλαβα, όπερ έστίν να αποδείξω τόν Αύθεντην ευεργετικόν εις τους όμογενείς. Καθ' ήμέραν μοι έρχονται αναφοραί από την Ελλάδα, να ειπώ, να κάμω, να παρακινήσω τόν Αύθεντην εις τούτο και εις εκείνο τό αγαθόν: άλλος ζητεί ενδόσεις διδύλων, άλλος χρυσόβουλα σχολείων, άλλος άπαιτεί συνδρομήν διά να σπουδάξη και εγώ δέν έχω πρόσωπον πλέον να όμιλώ εις τόν Αύθεντην, διότι με κάμνει αναπολόγητον, ως ειδήμονα της καταστάσεώς του. Με λόγους δόξης και εύκλειας δέν οικοδομώ πάντοτε, και κατατή-

κεται ή ψυχή μου. Τούτο τό φύλλον παρακαλώ να τό καύσετε. Χωρίς ύπομονήν προσέμνω γράμματά σας, διότι πολλά πράγματα αναβάλλει ο Αύθεντης, ως άσθηκτικός και άδοθήκτος. Και εγώ από τό άλλο μέρος καταδαμάζω τάς όρμάς της καρδιάς μου, διότι πάντοτε, ως εισηται δέν εύδοκώ εις τά προβλήματά μου, διά την στενοχωρίαν του Αύθεντου».

Το εμπιστευτικό γράμμα είναι γραμμένο από τό Βουκουρέστι, όπως υπολογίζω το Φεβρουάριο του 1819, από τόν Σπυρίδωνα Βαλέτα (Ίος 1779 - Αθήνα 1843), Φιλικό, γραμματέα του Αλεξ. Σούτσου, οπαδό του διαφωτισμού, μεταφραστή του Ρουσσώ, της Πολιτικής οικονομίας του Say, της Γενικής ιστορίας του Μύλλερ και συγγραφέα σημαντικών κειμένων πολιτικών, κοινωνικών και ηθικών αναλύσεων σε ένα σύστημα μετρημένου εκλεκτικισμού και ριζοσπαστικής διάθεσης που φτάνει τα όρια του ανατρεπτικού.

Ο Σούτσος ορίστηκε ήγεμόνας της Βλαχίας τό 1818 στη θέση του Καρατά, που εγκατέλειψε τη θέση σε μια εποχή μιας άόμιμη κρίσης στο οθωμανικό σύστημα και μάλιστα στη χρησιμοποίηση ραγιαδών αξιωματούχων της Πύλης, κυρίως εξαιτίας της γενικότερης κρίσης, αλλά και των πιέσεων της Ρωσίας, προστάτιδας των ορθοδόξων, προς τό Σουλτάνο.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που δίνει τό γράμμα καταλήγοντας, υποδιόπιστηκαν Έλληνες αξιωματούχοι στην Κωνσταντινούπολη και περιορίστηκε τό προνόμιο της αυθεντίας σε 4 μόνο οικογένειες, ενώ τό διορισμό του Πατριάρχη Γεηγορίου Ε' αυτή τη φορά ακολούθησε σουλτανικό χάτι με τό οποίο κηρύχθηκε «πληρεξούσιος εις την Πατριαρχείαν του» τοιούτον χάτι είναι άπαραδειγμάτιστον εις τά χρονικά της Εκκλησίας».

Οι Φαναριώτες κατηγορούνται για τις προτεραιότητες των επιλογών τους: πρώτα τό δικό τους συμφέρον και ύστερα, όταν οι ισορροπίες τό επιτρέπουν, έρχεται τό συμφέρον της πατρίδας. Η στήριξη της εξουσίας τους και οι νομομοποιητικές τους κινήσεις απέναντι στην ελληνική εθνότητα, αλλά και τα κηρύγματα του διαφωτισμού, στου οποίου τό ιδεολογικό κλίμα ανήκουν, τους κάνει

προστάτες της παιδείας και των γραμμάτων. Η μαρτυρία του Βαλέτα είναι σημαντική γιατί αναφέρεται στα στερεά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής ομάδας από την οποία δέν εξαιρεί ούτε τον αυθέντη του, που τον θεωρεί καλή περίπτωση: «μη ληθμονήσετε όμως ποτέ ότι είναι Φαναριώτης».

Η συμμετοχή των Φαναριωτών στον Αγώνα και οι υπηρεσίες τους στην προσπάθεια νομομοποίησης και στήριξης του, αλλά και της κρατικής οργάνωσης στην κατεύθυνση μιας σύγχρονης ευρωπαϊκού τύπου πολιτείας, δέν μπόρεσαν να μετριάσουν την υπερβολική απαίχθεια της ελληνικής κοινωνίας προς τους Φαναριώτες. Κοντά στη γνωστή μας μαρτυρία του Ιανουαρίου του 1821 που όριζε επιγραμματικά ένα από τα ανθεκτικότερα εθνικά στερεότυπα: «είναι ειλικρινής και άξιως της αγάπης σας: δέν είναι καθόλου Φαναριώτης», ο Βαλέτας στο μαχητικό του φυλλάδιο «Επτά πληγαί της Ελλάδος» του 1827 καταθέτει: «Επειτα δλέπεις ότι εις κάθε γωνίαν, και εις κάθε βήμα αντηχεί από τό όνομα "κωνσταντινουπολιτώννας" (Φαναριώτης) άποκατασταθέν αντικείμενον του μίσους, μάλιστα και τά ψελλίζοντα παιδάκια μανθάνουσι να φωνάζουν "ού είσαι κωνσταντινουπολιτώννας". Ίδου εις ποίον κατάστιχον μάς έχουσι οι άλαζωγευθέντες Έλληνες! Ίδου πώς άνεκάλυψαν την πολιτικήν μας! Ίδου πώς ίχνηλατούσι τά βήματά μας!».

Οι αντιθέσεις και τα πάθη που δημιουργήθηκαν κατά την Επανάσταση του 1821 τροφοδοτήθηκαν και από τις παλαιότερες αντιθέσεις των εθνικών ομάδων και ακολούθησαν πολλά από τα στερεότυπα που είχαν παγλωθεί. Αν έχει αξία η μαρτυρία του Βαλέτα είναι για την ώρα που κατατίθεται και γιατί εκφράζει τη βούληση για εξασφάλιση συμμαχιών για τη δημιουργία μηχανισμών ελέγχου της φαναριώτικης εξουσίας, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του και τα καθήκοντα ενός συνωμότη - Φιλικού. Η μεταγενέστερη μαρτυρία (1827) και η αρνητική του γνώμη για τους Φαναριώτες καθρεφτίζει την ανησυχία του ότι οι οργανωμένες ομάδες ετοιμάζονται να χειραγωγήσουν τη νέα ελληνική πολιτεία για να ικανοποιήσουν τα δικά τους άνομα συμφέροντα.